

SELİN M. BÖLME • İncirlik Üssü

SELİN M. BÖLME Hacettepe Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1998'de mezun oldu. Aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "Israel Foreign Policy Under Netanyahu (1996-1999)" başlıklı tezi ile yüksek lisansını 2001'de tamamladı. Doktora eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2010 yılında bitirdi. 1999-2001 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Yüksek lisans eğitimi sırasında Milli Eğitim Bakanlığı'na tahsisli İsrail Hükümeti Araştırma Bursu ile Kudüs İbrani Üniversitesi'nde dil eğitimi aldı. Doktora araştırmaları kapsamında Sasakawa Vakfı Genç Liderler Bursu ile ABD Ulusal Arşivleri'nde çalışmalar yürüttü. 2005 yılından bu yana SETA'da araştırmacı olarak çalışmaktadır.

İletişim Yayınları 1700 • Araştırma-İnceleme Dizisi 284

ISBN-13: 978-975-05-0994-0

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Levent Cantek

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ulaş Dayı - Tayfun Mater

DİZİN Ekrem Buğra Büte

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SELİN M. BÖLME

İncirlik Üssü

ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye



Anneme ve Babama

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	11
ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	19
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÜS KAVRAMI VE ASKERİ ÜSLERİN ORTAYA ÇIKIŞI	25
İKİNCİ BÖLÜM	
ABD'NİN ÜS POLİTİKASI	41
ABD'nin üs politikasına kuramsal bir yaklaşım	41
<i>Cox ve hegemonya</i>	45
<i>Cox'ın çerçevesinden ABD'nin üs politikası</i>	57
Tarihsel süreç içinde Amerikan üsleri	67
<i>ABD'nin kuruluşu: Ticari çıkarların korunması</i>	67
<i>Soğuk Savaş: Üsler kuşatmasında yeni dünya</i>	85
<i>İmparatorluğun kaleleri: Soğuk Savaş sonrası</i> <i>Amerikan üsleri</i>	128

İNCİRLİK ÜSSÜ	149
İncirlik Üssü'nün kuruluşu	149
<i>Kuruluşa giden yol</i>	149
İkinci Dünya Savaşı: Gizli üs Adana.....	149
Savaş sonrası: Türkiye kendine yer arıyor.....	156
NATO pazarlıkları.....	166
<i>İncirlik Üssü'nün hukuki statüsü: Kuruluş belgeleri</i>	195
ABD'nin Ortadoğu'da yeni yıldızı: Adana Üssü	205
<i>U-2 uçuşları başlıyor</i>	207
<i>Lübnan İç Savaşı</i>	211
<i>F-100'lerin İncirlik Üssü'nde konuşlandırılması</i>	219
Sorunların merkezinde İncirlik	226
<i>U-2 kazası ve istihbarat uçuşları</i>	226
<i>Anlaşmazlıklar baş gösteriyor</i>	233
Yükselen Amerikan karşıtlığı.....	236
Yaşanan hukuki sorunlar.....	245
Gizli antlaşmalar, gizli uygulamalar.....	245
Görev belgesi sorunu.....	251
<i>1967 Arap-İsrail Savaşı: Hükümetin İncirlik sınavı</i>	261
Ortak savunma tesisi	265
<i>İncirlik Üssü'nün hukuki statüsü: OSİA</i>	265
<i>Ortadoğu krizlerinin vazgeçilmez üssü</i>	271
Libya'da devrim sonrası yeni görev.....	271
Kara Eylül'de İncirlik'in rolü.....	276
İncirlik'in kapasitesi azaltılıyor.....	283
1973 Arap-İsrail Savaşı: İncirlik'ten destek talebi.....	289
Kıbrıs Harekâtı ve OSİA'nın feshi.....	292
İran Devrimi ve rehine krizi.....	295

SEİA çatısında İncirlik'te yeni dönem	301
<i>İncirlik Üssü'nün hukuki statüsü: SEİA</i>	301
SEİA'da İncirlik Üssü.....	301
İncirlik Üssü'nün kapatılmasına ilişkin düzenlemeler.....	307
<i>Yeniden yakınlaşma dönemi: 1980'ler</i>	309
1983 Lübnan: Çok uluslu güce İncirlik desteği.....	316
Nükleer dengeler ve İncirlik.....	319
Soğuk Savaş'ın ardından	331
<i>Körfez Savaşı: Yeni dünya düzeninde eski bir üs</i>	332
Huzur Harekâtı - I.....	343
Huzur Harekâtı - II ve Çekiş Güç.....	345
Kuzeyden Keşif Harekâtı.....	351
<i>11 Eylül ve Afganistan Savaşı: Yeni görev terörle mücadele</i>	356
<i>2003 Irak Savaşı ve İncirlik</i>	363
Ankara-Washington pazarlıkları.....	363
Irak Savaşı.....	382
Savaş sonrası: Yine yeni yeniden İncirlik.....	384
<i>İncirlik ABD'nin lojistik üssü oluyor</i>	384
<i>İncirlik-Guantanamo hattı</i>	392
<i>Hukuki bir tartışma</i>	395
SONUÇ	
ABD'NİN ÜS POLİTİKASI VE İNCİRLİK	401
KAYNAKÇA	411
DİZİN	427

KISALTMALAR LİSTESİ

AACS	Ordu Havayolları Haberleşme Birimi (<i>Army Airways Communications Service</i>)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFHRA	ABD Hava Kuvvetleri Tarih Araştırmaları Ajansı (<i>Air Force Historical Research Agency</i>)
AFRICOM	ABD Afrika Komutanlığı
<i>a.g.e.</i>	adı geçen eser
<i>a.g.b.</i>	adı geçen belge
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
ATC	Amerika Hava Ulaştırma Komutanlığı (<i>America Air Transport Command</i>)
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
CENTCOM	ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (<i>US Central Command</i>)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (<i>Central Intelligence Agency</i>)
CINCSPECOMME	ABD Ortadoğu Özel Başkomutanlığı (<i>Commander in Chief, Specified Command, Middle East</i>)

ECA	Ekonomik İşbirliği İdaresi (<i>Economic Cooperation Administration</i>)
EUCOM	ABD Avrupa Kuvvetler Komutanlığı (<i>US European Command</i>)
FHKC	Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FRUS	ABD Dış Politikası Resmi Belgeler Serisi (Foreign Relations of United States Series)
ICBM	Kıtalararası balistik füze (<i>Intercontinental ballistic missile</i>)
INF Antlaşması	Orta Menzilli ve Kısa Menzilli Nükleer Silahların Sınırlandırılması Antlaşması
IRBM	Orta menzilli balistik füze (Intermediate-range ballistic missile)
ISAF	Uluslararası Güvenlik Destek Kuvveti (<i>International Security Assistance Force-ISAF</i>)
JAMMAT	Amerikan Askerî Yardım Kurulu (<i>Joint American Military Mission for Aid to Turkey</i>)
JUSMMAT	ABD Askerî Yardım Kurulu (<i>Joint United States Military Mission for Aid to Turkey</i>)
KKH	Kuzeyden Keşif Harekâtı
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MAC	Askerî Hava İkmal Komutanlığı (<i>Military Airlift Command</i>)
MDAP	Karşılıklı Savunma Yardımı Programı (<i>Mutual Defense Assistance Program</i>)
MUNSS	Mühimmat Destek Filosu (<i>Munitions Support Squadron</i>)
NARA	ABD Ulusal Arşivi (<i>National Archives and Records Administration</i>)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
NIE	Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi (<i>National Intelligence Estimate</i>)
NSC	Ulusal Güvenlik Konseyi (<i>National Security Council</i>)
OSIA	Ortak Savunma ve İşbirliği Antlaşması
OSS	Stratejik Hizmet Ofisi (<i>Office of Strategic Service</i>)

PKK	Kürdistan İşçi Partisi (<i>Partiya Karkerên Kurdistan</i>)
SAC	Stratejik Hava Komutanlığı (<i>Strategic Air Command</i>)
SALT I	Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması I (<i>Strategic Arms Limitations Treaty I</i>)
SALT II	Stratejik Silahların Sınırlandırılması Antlaşması II (<i>Strategic Arms Limitations Treaty II</i>)
SANACC	Dışişleri-Ordu-Donanma-Hava Kuvvetleri Koordinasyon Komitesi (<i>The State-Army-Navy-Air Force Coordinating Committee</i>)
SEIA	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması
SHAPE	Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (<i>Supreme Headquarters Allied Powers Europe</i>)
SLBM	Denizaltı balistik füzesi (<i>Submarine-launched ballistic missile</i>)
SOFA	NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi (<i>Status of Forces Agreement</i>)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TIP	Türkiye İşçi Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TUSAFG	ABD Hava Kuvvetleri Grubu (<i>The United States Air Force Group</i>)
TUSAG	ABD Ordu Grubu (<i>The United States Army Group</i>)
TUSANG	ABD Donanma Grubu (<i>The United States Navy Group</i>)
TUSEG	ABD Mühendislik Grubu (<i>The US Engineer Group</i>)
USAFE	ABD Avrupa Hava Kuvvetleri (<i>The US Air Force in Europe</i>)
USAFIME	ABD Ortadoğu Kara Kuvvetleri (<i>US Army Forces in Middle East</i>)
USCINCEUR	ABD Avrupa Başkomutanlığı (<i>United States Command- in-Chief, Europe</i>)
USRO	Amerikan'ın NATO ve Avrupa Bölgesel Kuruluşları nezdindeki Misyonu (<i>United States Mission to the North Atlantic Treaty Organization and European Regional Organizations</i>)
WS3	Silah Depolama Güvenlik Sistemi (<i>Weapons Storage Security System</i>)

ÖNSÖZ

Doktora sürecinin en zorlu aşaması tez yazacağınız konuyu ve tez danışmanınızı seçmektir. Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Prof. Dr. Çağrı Erhan'ın kapısını çaldığımda ben de aynı zorlu aşamanın eşiğindedim. Kendisine Türk-Amerikan askerî ilişkileri üzerine bir tez yazmak isteğimi söylediğimde, konuyu daraltmamı tavsiye eden de, İncirlik Üssü'nü seçmemi öneren de kendisi oldu. Konuyu ele alma şeklimde beni olabildiğince özgür bırakırken, tavsiyeleri ile yön göstermeyi de hiçbir zaman ihmal etmedi. Arşiv çalışmalarının önemine ve inceliklerine yönelik konuşmaları, sorduğum sorulara bıkmadan verdiği cevapları ve titiz eleştirileri ile bir an olsun desteğini ve sabrını benden esirgemedi. Çalışmanın günlere gelmesinde en büyük katkı hiç şüphesiz Prof. Dr. Çağrı Erhan'a aittir. Duyulan minneti ifade etmede yetersiz de kalırsa, kendisine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Açıkçası Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'ndeki lisansımın ilk günlerinde bir gün akademisyen olma hayalleri kurmuycordum. İçimdeki bitmeyen öğrenme merakını gören, buna kıymet veren, beni sadece cesaretlendirmekle kalmayıp, her güçlükte yanımda olan hocalarım oldu. Bu isimlerin başında Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya geliyor. Kendisinden lisansta al-

dığım ilk dersten itibaren, olmak için çabaladığım akademisyen oldu. Eşsiz hocalığından ve insanlığından çok şey öğrendim. Dile getirmedığım anlarda dahi sıkıntılarımı gören, her desteğini büyük bir mütevazılık ve sukûnet içine gizleyen tavır karşısında kendisine ne kadar teşekkür etsem borçlu kalacağımı biliyorum.

Borçlu kalacağım bir başka isim daha var. Üniversitenin kapısından ilk girdiğim günden beri bana en çok inanan, destek olan, yol gösteren hocam, meslektaşım ve arkadaşım Doç. Dr. Mitat Çelikpala... Her an yanımda olduğu için, dostluğu için, gösterdiği sabır ve hoşgörü için kendisine ne kadar teşekkür etsem az kalacak. Analitik düşünebilmeyi, olayları yorumlayabilmeyi, disiplini, kısacası akademisyenliğe dair ne varsa ondan öğrendim. Sadece bu çalışmada değil, yapabildiğim ve yapacağım her doğru düzgün işte, büyük pay her zaman kendisine aittir.

Bir siyasi tarih araştırması yapabilmenin önünde duran güçlüklerden biri birincil kaynaklara erişmenin her zaman kolay olmamasıdır. Özellikle Türk dış politikası ve yakın tarih için içine girdiğinde Türkiye'deki arşivlerin kapalı olması, hâlâ akademisyenlerin önündeki en ciddi sorunlardan biri olarak durmaktadır. Bu çalışmanın hayata geçmesini mümkün kılan, Sasakawa Vakfı Genç Liderler Yurtdışı Araştırma Bursu ile Amerikan arşivlerinde yürütmüş olduğum araştırmadır. Bu çerçevede Sasakawa Vakfı'na destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Uzun süren bir akademik araştırmanın en zorlu tarafı, üniversitede bir göreviniz yoksa, aynı zamanda çalışmak zorunda olmaktır. Bu zorluğu benim için şansa çeviren yer Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı olmuştur. İşlerimi aksatmama göz yumarak, akademik çalışmalarına destek veren SETA nezdinde Genel Koordinatör Taha Özhan'a, Dış Politika Koordinatörü Prof. Dr. Talip Küçükcan'a, Siyaset Araştırmaları Koordinatörü Dr. Hatem Ete'ye ve eski Genel Koordinatör Doç. Dr. İbrahim Kalın'a gösterdikleri anlayış için teşekkür ederim. Bütün bu süreç boyunca benden dostluklarını esirgemeyen, isimlerini tek tek saymadığım SETA'daki bütün çalış-

ma arkadaşlarıma minnet duyuyorum. Ayrıca doktora öğrencisi olmanın sıkıntılarını beraber paylaştığım Dr. Talha Köse ve Dr. Jülide Karakoç 'a yükümü hafiflettikleri her an için şükran borçluyum.

Akademik yardımların yanında minnet duyduğum çok geniş bir arkadaş grubu var. Yatılı okullarda büyümüş biri olarak hayatımdaki en büyük zenginlik, kocaman bir aileye sahip olmamdır. Bu anlamda, maddi ve manevi desteklerini bir gün bile esirgemeyen kardeşlerim Serap Birdane, Özgül Çalık ve Gülay Kaplan'a ve bu aileyi üniversite yıllarında büyütmemi sağlayan Dilek Altunay, Gökçe Güçer, Zuhul Ok, Dr. Barış Demirkan ve bu ailenin son üyesi Müjge Küçükkeleş'e kalpten teşekkürlerimi sunuyorum. Tek bildiğim; onlar yanımda olmadan hiçbir şey başaramayacağım.

Sanırım bütün teşekkürlerin en anlamsız kaldığı an, aileye duyulan minnetin anlatılmaya çalışıldığı zamandır. Akademik hayata ara verdikten sonra dönmek istediğimde bana evlerini açan ve beni cesaretlendiren iki isim oldu: Kahramanım dediğim abim Anıl B. Bölme ve eşi, biricik arkadaşım Suzan Bölme. Bütün destekleri bir yana, moralimi hep yüksek tuttukları sıcacık sevgileri için sonsuz teşekkürler. Küçük bir çocukken bütün arkadaşlarımdan daha fazla kitabım olmasını sağlayan annem Fulya Bölme'ye ve "Size okumanızdan başka bırakacağım bir miras yok," diyen babam Saffet Bölme'ye şükranlarımı anlatacak doğru sözcükleri bulamıyorum. Bana duydukları inançları, verdikleri destekleri ve sevgileri ile hep hayattaki en büyük şansım oldular.

21 Aralık 2011, Çankaya